

Seria: Bain cler ch'eu discuor rumantsch

„Eu sun ün dret bricollör“

Uli Franke – paschiunà da cuntrada muntagnarda e lingua rumantscha

DA MARIO PULT / LR

Nat e creschü sü a Berlin mo da chasa a Turich e Sent. Na be la biografia dad Uli Franke es surpudenta dimpersè eir sia paschiun per cultura e lingua rumantscha.

La placa suot la sclingia da la porta d'entrada da la chasa in Schigliana sura a Sent es tipica per la tenuta dad Uli Franke, nempe „p.pl. sclingiar“. Quista placa rumantscha chi nu s'inclegia da sai ha'l tachà sü eir scha seis dachasa es (amo) be provisoric. Ma id es cler ch'el fa quint dad abitar a Sent, uschigliö nu vessa'l cumprà quista chasa veglia chi sto gnir renovada da fuond sü.

Üna surdosa d'alpinissem

Illa chadafö veglia quinta Uli Franke, in ün rumantsch quasi sainza accent, co ch'el es finalmaing rivà in Engiadina: „Dals ons 70 ha mia mamma scuvert la cuntrada, es passada tras Sent ed es statta inchantada da prüma d'avent. Quai ha gnü per consequenza cha nossa famiglia es tuornada regularmaing in Engiadina in vacanzas, d'instà e d'inviern.“ Ün'ulteriura consequenza es statta cha Uli Franke ha frequentà la scoula media a l'Institut otalpin a Ftan. „A Berlin nu giaiva bain e cun 14/15 ons m'han meis genituors sport da far la scoula a Ftan e davo il prüm quartal n'haja decis da giodair la cumbinaziun dad ir a scoula, in muntogna e far sport.“ Davo avair obtgnü la matura davo tschinch ons es Uli Franke i a l'ETH da Turich a far il stüdi dad electroindschegner. A Ftan è'l tuornà adüna plü suvent cun quai cha la famiglia vaiva tut a fit ün'abitaziun. Lura ha'l tschüf il gust da rampignar: „Ir a spass in muntogna cun meis genituors nu m'ha plü bastü.“ Ch'el haja survgni sco üna surdosa d'alpinissem e cha perquai saja'l entrà illa secziun regiunala dal club alpin svizzer. A Berlin, ingio ch'el ha passantà la sbodada dal mür e perfin cloccà oura insembel cun seis cusdrin ün crap da quel, tuorna'l be per render visitas a seis confamigliars.

„Per mai stuvesa dar ün cuors superintensiv“

Uli Franke ha decis dal 2008 da far üna posa da sia lavur e quai cul böt dad imprendder da maniera intensiva la lingua rumantscha. „Eu am n'ha annunzchà pels cuors intensivs chi han lö a Scuol. Quai es statta üna bun'ocasiun per cumanzar a discuorrer“, disch el ed agiundscha cha l'unic punct negativ saja stat chi giaiva per el massa plan. El es da l'avis cha schi's vöglija imprendder bain as stopcha far lezchas a chasa e repeter. La bella vart dal cuors saja il contact cun tschels partecipants ma cha schi gess tenor el schi ch'el organisess duos differents cuors d'ürant la stà: „Ün per chi chi vuol imprendder e giodair cuntrada e cultura ed ün oter chi füess superintensiv.“ D'ürant il temp da scoula a l'Institut otalpin nun ha'l gnü quasi ingün contact cul rumantsch, quella jada til mancaiva la vöglija. El deplorescha quist fat causa cha temp vess el gnü avuonda ed i füess stat quella jada plü simpel. Sia motivaziun dad imprendder rumantsch circumscriba'l seguaintamaing: „Prüma es quai alch ch'eu laiva adüna far e seguonda s'inclegia propcha bain la glied be schi's discuorra lur lingua. Quai es ün'esperienza ch'eu n'ha fat in Italia.“ Cha la lingua transporta bler da la cultura e dal möd dad esser, agiundscha'l intant ch'el fa ün café

cun üna maschina da caffè speciala. Cha quai saja üna aposta per indschegners, üna massiva chi's possa eir cumadar e chi nu stopcha gnir büttada davent davo trais ons, manaja Uli Franke riond. Qua as bada darcheu sia avaina creativa, ch'el saja simplamaing il tip da bricollör, co chi dschessan ils Frances. El lavura actualmaing pro üna pitschna firma svizra chi sviluppa indrizz ed apparats per uschedits studios da mastering: „Là vain realisà l'ultim pass avant co prodüer ün disc cumpact. Eu sun sviluppader ed impustüt respunsabel per l'elavuraziun da segnals e software. La firma s-chaffischa eir maschinas da broad-casting.“ Cha quai saja alch cha la televisiun rumantscha savess dal sgür eir dovrar, agiundscha'l cun ün rier da sfarfat.

„Ingünas retgnentschas da discuorrer rumantsch“

Uli Franke s'ha partecipà al grond bal ladin in Val Sinestra, organisà da l'Uniun dals Grischs in occasiun dal giubileum da 90 ons da la Lia Rumantscha. Cha quai saja statta üna bun'ocasiun per „knüpfar novas connections“ discha'l a la moderna. Dal rest legia'l perfin cudeschs in lingua rumantscha, cun preferenza da quels dad Otfried Preussler. El deplorascha chi nun exista la traducziun dal Kroat, cha quai saja il meglder cudesch chi detta. „Eu nun ha ingünas retgnentschas da discuorrer rumantsch in butia e culla glieud sün via eir sch'eu fetsch fals. A mai para insomma cha'ls sbagls fetschan pür gnir interessantas a las persunas,“ manaja Uli Franke. El dà fich jent üna baderlada cun uffants e culs vaschins: „I's sto nempè discuorrer la lingua schi's tilla voul savair. La lingua tudais-cha disch quai cler culs plets Sprache e sprechen.“ Implü è'l persvas cha las linguas discurrüdas survivan intant cha quellas s-chaffidas sco l'esperanto e'l rumantsch grischun giaman in invalidanza cul temp. Fin uossa es stat Uli Franke ün vagabund chi'd ha adüna darcheu müdà domicil. El voul però d'vantar stabel ed ha tschernü per quel scopo il cumün da Sent ingio ch'el ha l'impreschiun da pudair esser creativ e chi'd es ün bun lö per far las excursiuns in muntogna chi til stan a cour. Dürant seis temp liber fa'l serigrafias, e sco lavur principala, renovescha'l la chasa cumprada, üna lavur chi til fascinescha eir sch'ella dürarà ons. Sia famiglia sustegna quist proget, pustüt sia mamma chi nu sa rumantsch ma chi'd es inchantada da la cuntrada. Ella gioda la flora e fa da tuotta sorts tincturas, siond da manster apotecra, e s'allegra da pudair far visita a seis figl chi ha decis da nu vulair star plü illa cità mundiala dimpersè i'l cumünet engiadinais.